

Kleuters willen ook denken!

Anders kijken naar dezelfde lessen

Als je kleuters die ‘een beetje meer in hun mars hebben’ uitdagen wilt, zonder dat je daar heel veel verschillende aanvullende materialen voor moet inzetten, helpt het om eens met een andere blik naar je bestaande materialen en methoden te kijken. Door bij elke les die je geen net een beetje meer van de denkvaardigheid van je leerlingen te vragen kun je al veel bereiken.

Deze insteek biedt je de mogelijkheid om binnen hetzelfde thema of binnen een zelfde les te komen tot een aanbod dat aantrekkelijk is voor al je leerlingen. Zo kom je in de gewone les al een beetje meer tegemoet aan de educatieve behoefte van slimme kleuters. Uiteraard zal je daarnaast wél verrijkingstaken (die voor een kleinere groep leerlingen geschikt zijn) moeten blijven bieden.

Passend onderwijs betekent dat je aandacht hebt voor de educatieve behoeften van alle leerlingen in je groep. In je handelen streef je ernaar dat alle leerlingen elke dag ‘iets leren’. Dit kun je doen door te kiezen voor een divergente differentiatie waarbij je voor elke leerling eigen leerdoelen stelt en een eigen leerlijn inzet. Je kunt dit ook doen door te kiezen voor een convergente differentiatie waarbij je gaat werken in de drie niveaugroepen die we kennen uit 1-Zorgroute. Je onderscheidt dan de leerlingen waarmee je de minimumdoelen wilt behalen, de leerlingen waarvoor je de streefdoelen wilt behalen en de leerlingen waarvan je weet dat zij de streefdoelen kunnen overstijgen (niveau S+). Je groepeer leerlingen op grond van prestatiegedrag waarvan je aanneemt dat ze vergelijkbare educatieve behoeften hebben. Deze indeling in drie niveaugroepen is geënt op de verschillen zoals je die binnen één leerstofjaarniveau kunt waarnemen. In de kleutergroepen wordt veelal gewerkt met heterogene groepen in een combinatiegroep van de leerstofjaren 1 en 2. Dat leidt per saldo tot zes niveaugroepen. Een waarschuwing is op dit punt op zijn plaats. Het is niet zo dat leerlingen in groep 1 die op niveau S+ functioneren gelijk zijn aan de leerlingen die in groep 2 op niveau minimumdoelen functioneren. Leerlingen die in staat zijn om op niveau S+ te functioneren beschikken over wezenlijk andere leeren denkvaardigheden en over andere capaciteiten dan leerlingen waarvoor je inzet op de minimumdoelen.

Nu is de niveaugroep S+ (de potentieel beste 20% leerlingen van je groep) minder homogeen dan vaak wordt verondersteld. Het niveau S+ bestaat voor de helft uit heel goede leerlingen en voor de andere helft uit leerlingen waarvan we zien dat ze in sterkere mate beschikken over de leer- en persoonlijkheidseigenschappen van begaafde leerlingen (Porter, 1999). Deze leerlingen zou je ‘slimme kleuters’ kunnen noemen (Van Gerven, 2013a). Deze slimme kleuters kunnen een didactische voorsprong hebben op hun leeftijdgenoten. Die voorsprong kan op meerdere ontwikkelingsgebieden waarneembaar zijn. Binnen de leeftijdsgroep 4-6 jarigen behoren ontwikkelingsverschillen tussen 0-6 maanden nog tot de reguliere verschillen. Er is pas echt sprake van een significante voorsprong op een ontwikkelingsdomein, als die voorsprong groter is dan 6 maanden en deze bovendien spontaan is ontstaan.

Nu worden voor de onderwijspraktijk twee dilemma’s duidelijk. In de eerste plaats vergt de voorsprong van jou dat jij de slimme kleuter leerstof aanbiedt die aansluit op het punt waarop deze zich op de ontwikkelingslijn bevindt. In de tweede plaats zal je als je deze slimme kleuter op dezelfde manier als alle andere leerlingen die leerstof aanbiedt, nog niet direct heel succesvol zijn. Je komt inhoudelijk dan misschien

wel tegemoet aan hun kennis- en vaardigheidsbehoeften, maar jouw didactiek sluit nog niet genoeg aan op de manier waarop deze leerling leert. De standaard didactische aanpak sluit onvoldoende aan op de specifieke leer- en persoonlijkheidseigenschappen van begaafde leerlingen (Drent & Van Gerven, 2012).

Dit tweede dilemma maakt echter ook nog een probleem van een heel andere orde zichtbaar. Niet elke slimme kleuter laat in de schoolse context zien tot de potentieel beste 10% leerlingen (dus de bovenstroom van niveau S+) van je groep te behoren. Deze leerling beschikt wel over de leer- en persoonlijkheidseigenschappen van een begaafde leerling, maar laat dit op school niet zien in prestaties. Hij levert prestaties die vergelijkbaar zijn met de resultaten van een goede leerling of misschien zelfs van een gemiddelde leerling. Dit prestatiegedrag wordt niet alleen veroorzaakt door een behoefte aan sociale integratie of door emotionele ‘ruis op de lijn’. Het wordt óók veroorzaakt doordat de manier waarop leerstof wordt aangeboden onvoldoende aansluit bij de manier waarop deze leerling het beste leert. De manier van aanbieden vergt te weinig van het denkvermogen van de leerling (Van Gerven, 2013b), daardoor haakt de leerling af voor het leveren van die goede prestaties. Deze slimme kleuter zal niet snel ingedeeld worden op niveau S+ terwijl hij wél de uitdaging op dat niveau nodig heeft om zich evenwichtig te ontwikkelen.

Auteur: Eleonor van Gerven

Eleonor van Gerven is pedagoog. In haar praktijk *Slim! Educatief* leidt zij leraren op om vanuit een inclusieve gedachte passend onderwijs aan begaafde leerlingen te verzorgen. Ze is auteur van diverse boeken op het gebied van begaafdheid, zoals *Aan de slag met slimme kleuters* (Uitgeverij InStondo) en de serie *Knapzak Praktijk-gidsen* (Uitgeverij Leuker.nu).

Kijk voor meer informatie over deze en andere publicaties van Eleonor van Gerven en haar cursussen op www.slimeducatief.nl of op de website van de opleiding www.specialistbegaafdheid.nl.

Tekst:
Eleonor van Gerven

Fotografie:
Shutterstock

Ik leer zo	Wat heb ik nodig?
Ik ben snel van begrip.	Als leerstof nieuw is heb ik wél uitleg en instructie nodig, maar die kan relatief beknopt zijn. Ik heb daarbij soms ook behoefte om vragen te kunnen stellen.
Ik maak grote denk- en leerstappen.	Ik heb weinig tussenstappen en herhaling nodig als ik nieuwe kennis verwerf. Overbodige tussenstappen kunnen me remmen in mijn leerproces.
Ik kan verworven kennis goed toepassen.	Ik heb weinig oefening nodig als ik nieuwe kennis leer toe te passen. Ongeveer 40% van alle inoefenstof is voor mij overbodig om vaardigheid op hoog niveau te kunnen ontwikkelen.
Ik ben nieuwsgierig en heb een brede belangstelling.	Ik houd van ontdekkend leren. Ik ben eenvoudig te interesseren met heel diverse onderwerpen. Omdat ik snel kan 'schakelen' in mijn denken, heb ik soms een beetje hulp nodig om goed bij mijn onderwerp te blijven.
Ik vraag door om tot de kern te komen.	Ik leer graag inzichtelijk. Ik leer net zo goed door het stellen van vragen als van het krijgen van antwoorden. Ik heb behoefte aan een geduldige leerkracht die ruimte voor mijn vragen maakt.
Ik heb een groot analytisch denkvermogen.	Ik heb behoefte aan leertaken waarbij ik de kans krijg om iets 'te ontrafelen' en 'uit te knobbelen' sluiten daar goed bij aan. Net als andere kinderen heb ik wel begeleiding nodig om denkstappen te leren omzetten in handelen.
Ik ben een creatieve denker.	Ik houd van leertaken waarbij de oplossing niet voor de hand ligt. Ik wil graag zelf elementen aan een taak toevoegen om tot een oplossing te komen. Mijn handen kunnen niet altijd maken wat in mijn hoofd zit, daar heb ik soms hulp bij nodig.
Ik kan abstract denken en logisch redeneren.	Ik heb een groot voorstellingsvermogen. Ik houd van taken die daar een beroep op doen.

Tool:
Van Eigenschap naar Behoefte
(Van Gerven, 2013a, p. 48).

Uit het voorgaande kun je afleiden dat slimme kleuters dus niet alleen taken nodig hebben die we toebedelen aan leerlingen met een hoger ontwikkelingsniveau. Ze hebben vooral ook taken nodig die ander leergedrag vragen (Renzulli, 2005). Je kunt er ook uit afleiden dat het belangrijk is om te weten over welke leer- en persoonlijkheidseigenschappen de leerling beschikt die we toeschrijven aan begaafde leerlingen. Tot slot moet je weten welke educatieve behoeften daaruit voortvloeien om tot passend onderwijs te komen (Van Gerven, 2013a).

Denkvaardigheid

Een beroep doen op ander leergedrag, betekent dat je gaat kijken naar de denkvaardigheid die een taak van de leerling vraagt. Je kunt onderscheid maken tussen twee soorten denkvaardigheden: lagere orde denktaken en hogere orde denktaken. De theorie over deze denkvaardigheden is vormgegeven in de Taxonomie van Bloom (Anderson & Krathwohl, 2001).

Lagere orde denktaken zijn gericht op herinneren, begrijpen en toepassen. Deze lagere orde denktaken zijn bij uitstek goed aan te bieden volgens het Directe Instructie Model. Daarmee leer je jouw leerlingen vooral instrumentele kennis en vaardigheden aan. Deze taken zijn relatief gesloten van aard. Leerlingen oefenen op een vooraf vastgestelde manier de vaardigheden in die behoren bij het leerdoel. De verantwoordelijkheid voor het toepassen van de vaardigheid wordt stapsgewijs overgedragen aan de leerling. Hoe meer begrip je bij de leerling met betrekking tot de aangeboden kennis waarneemt, hoe zelfstandiger deze de vaardigheid mag gaan

inoefenen. Taken van deze aard bevinden zich op het niveau van zelfstandig werken. Doordat ze gesloten zijn, is bij de meeste materialen op dit niveau een mechanisme van zelfcontrole aangebracht. De leerling kan direct uit het resultaat feedback op zijn handelen afleiden. Voordeel is dat de zelfstandigheid tijdens het werken groot is. Nadeel is dat de leerling als hij een taak (grotendeels) fout heeft gemaakt, hij geen inzicht heeft ontwikkeld wat hij kan doen om het een volgende keer beter te doen. De leerling kan dit alleen leren als je in de begeleiding feed up levert: als je dit doet, dan gaat het beter.... Het nakijken wordt je dus uithanden genomen, het begeleiden van het leerproces moet je toch echt zelf doen!

Hogere orde denkvaardigheden zijn gericht op analyseren, evalueren en creëren. Deze denkvaardigheden zijn gericht op de ontwikkeling van een onderzoekende houding. Ze vragen dat je vergelijkingen maakt, zaken tegenover elkaar plaatst en zo afwegingen maakt die bijdragen tot je kennis en meningsvorming. Creëren is in de taxonomie van Bloom de meest complexe denkvaardigheid. Alle andere denkvaardigheden heb je nodig om op dit niveau taken te kunnen uitvoeren. Daarbij vraagt dit niveau veel van het voorstellingsvermogen en het vermogen tot logisch redeneren. Taken die een beroep doen op hogere denkvaardigheden vragen meer van het zelfsturend vermogen van de leerling. Ze overstijgen het niveau van zelfstandig werken. Deze taken hebben complexere leerdoelen en zijn niet primair gericht op het onder de knie krijgen van instrumentele kennis- en vaardigheden. Deze taken veronderstellen dat de leerling ofwel al over deze vaardigheden beschikt, ofwel deze

Niveau	(Mentale) vaardigheden	Helpende vragen
Herinneren	• Onthouden • Benoemen • Herhalen	• Wat gebeurde toen...? • Wat is / was...? • Wie is / was..?
Begrijpen	• Voorbeelden geven • Uitleggen • Aanvullen	• Hoe is..? • Hoe zit ... in elkaar? • Kun je vertellen...? • Vertel eens wat er gebeurt...
Toepassen	• Oplossen • Gebruiken • Op volgorde zetten • Doen als of • Toepassen	• Wat zou er gebeuren als...? • Hoe kun je ... oplossen? • Welke... zouden...?
Analyseren	• Ordenen • Patronen herkennen • Groeperen • Vergelijken	• Wat is het verschil tussen...? • Wat zou goed zijn voor...? • Hoe zijn... gelijk?
Evalueren	• Beoordelen • Discussiëren • Verdedigen • Concluderen • Prioriteren	• Wat vind je de beste ...? • Wat vind je wel goed en wat niet? • Wat zou beter zijn ... of ...?
Creëren	• Ontwikkelen • Voorspellen • Uitvinden • Ontwerpen • Veranderen	• Maak... • Stel dat ... wat zou er dan gebeuren? • Ontwerp een nieuwe ... voor...

Tool:
Denken met Bloom
(Van Gerven, 2013a, p. 65)

vaardigheden uit zichzelf wil gaan ontwikkelen om de taak tot een goed einde te brengen. Hogere orde denktaken zijn open van aard en kunnen daarom nooit zelfcorrigerend zijn. De leerling leert bij dit type taken niet alleen tijdens de taken zelf, maar ook door het ontvangen van feedforward (dit is al goed, dit kan nog beter) en feed up (als je dit doet dan wordt het beter).

Uit het bovenstaande overzicht, afkomstig uit 'Aan de slag met slimme kleuters' (Van Gerven, 2013a) kun je zowel voor de lagere als voor de hogere orde denktaken afleiden welke denkvaardigheden van de leerling worden gevraagd. Per niveau zie je enkele voorbeelden van vragen die je kunt stellen om een beroep te doen op die specifieke denkvaardigheid.

In de praktijk blijkt het goed te zijn om voorafgaand aan elke les voor jezelf (ten minste) zes vragen te bedenken die je wilt stellen aan je leerlingen. Elke vraag kan dan betrekking hebben op een andere denkvaardigheid. Ga voor jezelf na wat de functie van de vraag is. Wil je dat de leerling je laat zien dat hij het antwoord weet of wil je de denkvaardigheid van de leerling stimuleren. Gesloten vragen zijn veelal gericht op het vaststellen van aanwezige kennis/vaardigheid. Open vragen zijn veelal gericht op het aanwakken van nieuwsgierigheid.

Door je vragen voorafgaand aan je les voor te bereiden, geef je nog een extra impuls aan de les om ook de ruimte te geven aan de leerlingen die kunnen functioneren op niveau S+. Door echter de vraag aan je hele groep te stellen, geef je alle leerlingen de kans om te genieten de uitdaging die je biedt.

Rol van de leerkracht

Als je leerlingen laat reiken naar hun zone van naastgelegen ontwikkeling hebben ze daarbij begeleiding nodig. Hoe meer de leerling moet 'stretchen' om taken in die volgende zone aan te kunnen, hoe meer ondersteunend leerkrachtgedrag er nodig is. Leerlingen zijn dus alleen minder 'instructiebehoefstig' als ze al voor een groot deel in hun comfortzone mogen functioneren en er nauwelijks een leerinspanning wordt gevraagd.

Als je verrijkingsonderwijs voor slimme kleuters aanpakt door hen ook al tijdens de gewone lessen uit te dagen met taken die meer van de complexere denkvaardigheden vragen, laat je de slimme kleuter net als alle andere leerlingen, weer een echte leerinspanning leveren. Die leerling heeft dus niet meteen 'alle vragen goed' of is niet meteen in staat alle werkjes foutloos te maken! Leren betekent immers een toename van je kennis en vaardigheid en groei naar een volgend beheersingsniveau.

Deze slimme kleuter heeft niet alleen een ander pakketje materiaal nodig. Deze kleuter heeft óók een leerkracht nodig die net als voor alle andere leerlingen, tijd vrijmaakt om hem instructie te geven, aandacht te geven tijdens een serviceronde en met hem zijn werk te evalueren. Deze inspanning is voor de leerkracht eenvoudiger te leveren, als hij een bredere groep leerlingen loont. Mooi materialen kunnen onderwijs 'pimpen', maar alleen de leerkracht maakt het verschil!

Literatuur

- Anderson L.W & Krathwohl, D.R. (et al) (2001). *A Taxonomy for learning, teaching and assessing. A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives.* New York: Longman.
- Drent, S. & Gerven, E. van (2012). *Passend onderwijs voor begaafde leerlingen.* Assen: Uitgeverij Van Gorcum
- Gerven, E. van (2013a). *Aan de slag met slimme kleuters.* Dordrecht: Istondo
- Gerven, E. van (2013b). *Begaafde Onderpresteerders. Knapzak Praktijkidsen.* Nieuwolda: Leuker.nu
- Renzulli, S.J. (2005). Applying gifted education pedagogy to total talent development for all students. *Theory into practice*, 44(2), 80-89.
- Porter, L. (1999). *Gifted Young Children.* Buckingham: Open University Press
- Wallace, B. (2002). *Teaching thinking skills in the early years.* London: Fulton Publishers.